

УДК 338.2

Калініченко Б.В.

*аспірант відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
Інституту економіки та прогнозування
Національної академії наук України*

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА РИНКУ АГРОПРОДОВОЛЬСТВА

У статті досліджено досвід реалізації конкурентної політики ЄС, розглянуто основні теоретичні підходи до визначення поняття «конкурентна політика», охарактеризовано механізм антимонопольного регулювання. Виявлено міжнародні інститути, що забезпечують реалізацію конкурентної політики ЄС. Визначено нормативно-правові основи, що регулюють конкурентні відносини на агропродовольчому ринку ЄС. Окреслено основні цілі спільної аграрної політики ЄС. Узагальнено основні напрями реалізації конкурентної політики в Україні.

Ключові слова: конкурентна політика, антимонопольне регулювання, конкурентні відносини, державне регулювання, аграрна політика.

Калиниченко Б.В. МИРОВОЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ КОНКУРЕНТНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА НА РЫНКЕ АГРОПРОДОВОЛЬСТВА

В статье исследован опыт реализации конкурентной политики ЕС, рассмотрены основные теоретические подходы к определению понятия «конкурентная политика», охарактеризован механизм антимонопольного регулирования. Выявлены институты, которые обеспечивают реализацию конкурентной политики ЕС. Определены нормативно-правовые основы, которые регулируют конкурентные отношения на агропродовольственном рынке ЕС. Очерчены основные цели общей аграрной политики ЕС. Обобщены основные пути реализации конкурентной политики в Украине.

Ключевые слова: конкурентная политика, антимонопольное регулирование, конкурентные отношения, государственное регулирование, аграрная политика.

Kalinichenko B.V. THE INTERNATIONAL EXPERIENCE OF COMPETITION POLICY REALIZATION ON THE AGRO-FOOD MARKET

The paper studied the experience of the implementation of EU competition policy, the basic theoretical approaches to the definition of "competition policy", described the mechanism of anti-monopoly regulation. The international institutes that provide EU's competition policy realization were determined. The normative legal acts that regulate competitive relations on the EU's agro-food market were identified. The primary vectors of competition policy of Ukraine were generalized.

Keywords: competition policy, antimonopoly regulation, competitive relations, governmental regulation, agricultural policy.

Постановка проблеми. Державне регулювання галузей сільського господарства та харчової промисловості є важливим елементом створення сприятливих економічних умов для розвитку конкурентного середовища на ринку агропродовольства. Ефективність економічних реформ більшою мірою залежить від економічно обґрунтованої державної системи регулювання конкурентних відносин між учасниками ринку. Конкурентна політика держави повинна враховувати структуру та результативність ринку, попит та пропозицію, що існують в межах ринку, та поведінку суб'єктів господарювання.

Сьогодні більше третини агропродовольчого ринку України функціонує в умовах обмеження конкуренції. Для підвищення рівня результативності та повної реалізації економічного потенціалу ринку необхідно розробити заходи конкурентної політики з боку держави, що будуть спрямовані на стимулювання та заохочення конкуренції серед учасників ринку відповідно до сучасних економічних умов. Варто зазначити, що на окремих сегментах ринку спостерігається високий рівень монополізму та концентрації суб'єктів господарювання, тому актуальним є застосування антимонопольних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентна політика держави на агропродовольчому ринку є важливим регулюючим механізмом конкуренції в межах галузей сільського господарства та харчової промисловості. Питання державного регулювання агропродовольчого ринку та конкурентної політики держави досліджувалися у працях таких українських вчених-економістів, як, зокрема,

Т. Осташко [1], В. Лагутін [2], З. Борисенко [3], Г. Филюк [4], А. Герасименко [5].

Мета статті полягає у формуванні теоретичного підґрунтя, дослідженні міжнародного досвіду застосування конкурентної політики та виявленні нормативно-правових основ, що пояснюють доцільність застосування державного впливу на ринок агропродовольства. Сутність конкурентної політики, стимулювання конкурентних відносин, обмеження монополії, роль держави на ринку агропродовольства потребує теоретичного обґрунтування та конкретизації з урахуванням актуальних економічних процесів.

Вияклад основного матеріалу дослідження. Поняття «конкурентна політика» має вузьке і широке значення в економічній літературі. У вузькому значенні воно вживається для позначення заходів, спрямованих безпосередньо на контроль дотримання конкурентного законодавства. Ці заходи передбачають припинення антиконкурентної поведінки, яка в умовах розвитку ринкової економіки має різні форми.

Конкурентна політика передбачає застосування механізму припинення антиконкурентних узгоджених дій підприємців, попередження зловживань монопольним становищем, усунення проявів недобросовісної конкуренції, профілактику антиконкурентних дій органів влади тощо. Також поняття «конкурентна політика», окрім заходів і практичних дій з реалізації законів у конкретних сферах, охоплює цілеспрямовану нормотворчу діяльність, спрямовану на розроблення спеціальних актів та внесення конкурентних вимог до нормативних документів, які регулюють різні сфери життєдіяльності суспільства [3, с. 53].

У широкому значенні в термін «конкурентна політика» часто включають урядову політику щодо контролю цін, питання політики приватизації, торговельну, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, сприяння розвитку ефективної соціально орієнтованої економіки. Головні принципи сучасної конкурентної політики – стимулювання та заохочення конкуренції.

У світовій практиці вперше закони, що регулюють конкуренцію, було прийнято наприкінці XIX – на початку XX ст. у США, Канаді та Австралії, оскільки монополізація в цих країнах відбувалася найінтенсивніше.

Американська система бере свій початок від Закону Шермана (1890 р.), який пізніше було доповнено Законом Клейтона (1914 р.), Законом про Федеральну торгову комісію (1914 р). Закон Шермана забороняє не лише різні форми монополій, але й саму спробу монополізувати торгівлю; також заборонялися трести і картелі. Наступні закони контролювали процес злиття компаній.

Головна мета антимонопольних законів – обмеження влади монополій, створення конкурентного середовища, підтримка малого бізнесу, контроль над горизонтальними злиттями – об'єднаннями підприємств, які виробляють однотипні товари і послуги, що приводить до монополізації галузі.

В економічній літературі термін «конкурентна політика» часто прирівнюється до терміна «антимонополюна політика», що означає виконання заборонних заходів проти антиконкурентної поведінки. Однак у програмі конкурентної політики не завжди має місце першочергове виконання заходів антимонопольного характеру. Конкурентна політика включає в себе цілий комплекс державних заходів, спрямованих на створення та захист конкурентного середовища, здійснення профілактики та безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках.

У процесі реалізації конкурентної політики держави важливим етапом є прийняття та виконання державних цільових програм відповідної спрямованості, що передбачають визначені на певний термін плани відповідних заходів. У світовій практиці правовою основою конкурентної політики є конкурентне законодавство, яке повинно забезпечити реалізацію змістового блоку політики.

Посилення процесів інтеграції національної економіки в міжнародний економічний простір, зокрема тісна співпраця з Європейським Союзом, полягає у двосторонньому співробітництві у сфері конкурентної політики. Сьогодні національний та наднаціональний рівні конкурентного законодавства в Європі створюються за умов інтеграційних процесів в економіці та посилення міжнародної конкуренції. У кожній країні Європейського Союзу діє національне конкурентне законодавство, скоординоване із загальноєвропейським. Конкурентна політика ЄС має регулятивний характер, тобто спрямована проти недобросовісних монополістичних дій.

У питаннях реалізації конкурентної політики найважливішу роль відіграє Європейська Комісія,

яка є інституцією наднаціонального рівня. Якщо Європейська Рада й Рада ЄС перш за все повинні захищати національні інтереси, то Європейська Комісія покликана захищати інтереси інтеграції. Найбільш вагомими є повноваження Комісії в галузях, в яких держави-члени передали ЄС значну частку своєї компетенції. Це стосується, зокрема, антимонопольного законодавства. Головну роль у правовому забезпеченні конкурентної політики відіграє Рада міністрів, яка має право приймати нормативні акти з питань захисту конкуренції та Європейська Комісія, яка є головним виконавчим органом у сфері конкуренції.

Питаннями конкуренції опікується IV генеральний директорат, який розробляє пропозиції щодо впровадження конкурентних правил та надає роз'яснення щодо їх застосування. Він проводить розслідування, готує проекти рішень Єврокомісії, а також здійснює профілактичну роботу, проводить дослідження секторів економіки. Уповноваженим представникам надається право на проведення обшуків у приміщеннях компаній. Комісія не тільки контролює дотримання правил конкуренції, але й може накладати штрафи або визнавати недійсними угоди, укладені з порушенням правил.

Єдина конкурентна політика країн Європейського Союзу містить спільні норми щодо регулювання конкуренції для усіх країн-членів ЄС, які були впроваджені у Римській угоді. Конкурентне законодавство ЄС покликане забезпечувати рівні можливості для підприємців на спільному ринку. Основні норми первинного права ЄС про конкуренцію містяться у VI розділі Договору ЄС «Загальні правила конкуренції, оподаткування та зближення законодавств». Цим питанням присвячені статті 81–89 [11].

Перший розділ цієї угоди містить положення про регулювання конкуренції між членами Європейського Економічного Співтовариства. Статті 85–99 регулюють питання конкурентної поведінки підприємств, демпінгу та державної допомоги. Статті 85–86 Римського договору визначили основні правила щодо заборони узгоджених дій, спрямованих на усунення конкуренції, зловживання монополюськими положеннями, а також визначили їх основні види. Нумерація відповідних статей змінювалася з внесенням змін до Римського договору, проте зміст цих норм досі залишився незмінним. Нині ці положення включені до статей 101 і 102 Договору про функціонування ЄС.

Згідно зі статтею 101 Договору про функціонування ЄС угоди між суб'єктами господарювання, рішення об'єднань суб'єктів господарювання та узгоджені практики, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами, метою яких є перешкодження, обмеження чи спотворення конкуренції на внутрішньому ринку, забороняються як несумісні з внутрішнім ринком. До них належать рішення, які:

- прямо або опосередковано встановлюють ціни на купівлю, продаж чи будь-які інші торговельні умови;
- обмежують або контролюють виробництво, ринки, технічний розвиток або інвестиції; ділять ринки або джерела постачання;
- застосовують неоднакові умови в еквівалентних правочинах з іншими торговими сторонами, створюючи цим невідгідні для них умови конкуренції;
- зумовлюють укладання договорів прийняттям іншими сторонами додаткових зобов'язань, які за своєю суттю або згідно з торговельними звичаями не пов'язані з предметом цих договорів.

Одним із принципів конкурентної політики ЄС є принцип регулювання концентрацій. Тривалий час концентрація суб'єктів господарювання належала до компетенції окремих держав, однак Єврокомісія, а також практика суду ЄС довели необхідність розгляду цього питання на наднаціональному рівні. Регламент № 4064/89, який передбачав отримання єдиного дозволу Єврокомісії на концентрації, які за своїм масштабом можуть вплинути на конкуренцію на рівні всього співтовариства, був прийнятий у 1989 р., а згодом був замінений Регламентом № 139/2004, що продовжив вдосконалення механізму контролю за концентраціями.

Право прийняття актів вторинного права з питань конкуренції належить Раді ЄС, але у деяких випадках Рада ЄС делегує це право Європейській Комісії. Тлумачення застосування законодавства міститься в рішеннях Європейського Суду. Основними сферами, де здійснюється регулювання конкуренції, є обмежувальні угоди та узгоджені дії, зловживання домінуючим становищем, державна допомога, державні підприємства та лібералізація ринку, концентрація підприємств.

Економічна діяльність та конкурентні відносини суб'єктів господарювання на агропродовольчому ринку регулюються конкурентним законодавством ЄС. Спільна сільськогосподарська політика є інтегрованою системою заходів, завдяки яким забезпечується підтримка цін на аграрну продукцію та надаються субсидії на виробництво сільськогосподарських товарів з урахуванням специфіки розвитку конкуренції в аграрному секторі [12]. Основні цілі САП були закріплені у статті 39 установчого Римського договору про створення ЄС та залишаються незмінними досі, зокрема це:

- підвищення продуктивності аграрного сектору шляхом сприяння технічному прогресу;
- забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимального використання факторів виробництва;
- забезпечення прийнятної рівня життя для зайнятих у сільському господарстві, зокрема, через збільшення їхніх доходів;
- стабілізація ринків агропродовольчої продукції, захист виробників і споживачів від зовнішніх чинників;
- гарантування забезпечення населення країн-членів Співтовариства якісним продовольством за рахунок власного виробництва сільськогосподарської продукції;
- забезпечення населення продовольчою продукцією за доступними цінами.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відкриває нові можливості модернізації державної аграрної політики України відповідно до європейських норм та удосконалення на цій основі системи планування, розробки й імплементації відповідних інституційних моделей і механізмів на різних рівнях, а також формує нові сприятливі передумови для інтеграції політики розвитку сільського господарства і розвитку сільських територій. Значними кроками у процесі модернізації національної конкурентної політики стало затвердження Концепції загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 рр. та прийняття Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки [8; 9].

Основними напрямками реалізації конкурентної політики в Україні у сучасних умовах є:

- узгодження промислової, зовнішньоекономічної, регуляторної політики та політики у сфері приватизації з конкурентною політикою;
- забезпечення ефективного розвитку конкурентних відносин; подальше зменшення рівня монополізації вітчизняної економіки;
- підвищення конкурентоспроможності національного виробництва;
- оптимізація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування як суб'єктів конкурентних відносин;
- розвиток законодавства про захист економічної конкуренції.

Державний контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень здійснюються органами Антимонопольного комітету України. В організаційному плані АМКУ надані необхідні повноваження щодо забезпечення формування конкурентного середовища і застосування штрафних санкцій до порушників чинного конкурентного законодавства. Основними засобами реалізації конкурентної політики на практиці є розслідування та експертизи.

Висновки. Отже, світовий досвід реалізації конкурентної політики, зокрема досвід країн ЄС, є особливо актуальним для України. Розроблення та реалізація конкурентної політики в Україні має здійснюватися з урахуванням ключових норм та правил конкурентного законодавства ЄС. Виконання Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр., здійснення Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 рр. сприятиме інтеграції аграрного сектору національної економіки до економічної системи ЄС. Нововведення у конкурентну політику України повинні застосовуватися після глибокого наукового вивчення наявних проблем, проведення ґрунтовного аналізу ефективності норми та можливості її використання в українському конкурентному законодавстві. Питання узгодження конкурентної політики держави та антимонопольного регулювання на національному агропродовольчому ринку потребують подальшого наукового дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Осташко Т. Ринкова трансформація аграрного сектора / Т. Осташко. – К. : Фенікс, 2004. – 280 с.
2. Лагутін В. Конкурентна політика держави в умовах трансформації національної економіки : [монографія] / В. Лагутін. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 308 с.
3. Борисенко З. Конкурентна політика держави як фактор розвитку економіки України : [моногр.] / З. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 334 с.
4. Філюк Г. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації : [монографія] / Г. Філюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 404 с.
5. Герасименко А. Ринкова влада: джерела, масштаби, наслідки : [монографія] / А. Герасименко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 600 с.
6. Договір про заснування Європейської спільноти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
8. Концепція Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014–2024 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80>.

9. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
10. Антимонопольний комітет України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/84926>.
11. Report on competition policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/competition/publications/annual_report/index.html#rep_2010.
12. Overview of CAP Reform 2014–2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf.

УДК 316.378.42

Овсянюк-Бердадіна О.Ф.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та публічного управління
Тернопільського національного економічного університету

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ФАНДРАЙЗИНГУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті розглянуто фандрайзинг як інноваційний підхід, за допомогою якого територіальна громада може реалізувати актуальні проекти. Досліджено об'єктний та суб'єктний склад фандрайзингової діяльності для рівня територіальної громади. Описано тренди розвитку фандрайзингової діяльності в Україні та світі. Визначено коло актуальних інструментів реалізації соціальних ініціатив на рівні територіальної громади.

Ключові слова: територіальна громада, фандрайзинг, соціальні ініціативи, рейтинг благодійності, карта громади, соціальний маркетинг, молодіжні банки.

Овсянюк-Бердадіна А.Ф. ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФАНДРАЙЗИНГА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СООБЩЕСТВ

В статье рассмотрен фандрайзинг как инновационный подход, с помощью которого территориальное сообщество может реализовать общественно важные проекты. Исследованы объектная и субъектная составляющие фандрайзинговой деятельности на уровне территориального сообщества. Описаны тренды развития фандрайзинговой деятельности в Украине и мире. Обозначен спектр актуальных инструментов реализации социальных инициатив на уровне территориального сообщества.

Ключевые слова: территориальное сообщество, фандрайзинг, социальные инициативы, рейтинг благотворительности, карта сообщества, социальный маркетинг, молодежные банки.

Ovsianiuk-Berdadina O.F. PROSPECTS FOR THE USE OF FUNDRAISING FOR THE DEVELOPMENT OF THE CONSOLIDATED TERRITORIAL COMMUNITIES

The article examines the fundraising as an innovative approach through which the local community can implement public current projects. The investigated object and the subject compositions fundraising activities to the level of territorial communities. Described trends of fundraising activities in Ukraine and the world. Identified a number of pressing tools for implementing social initiatives of the local community.

Keywords: territorial community, fundraising, social initiatives, charity rating, community's map, social marketing, youth banks.

Постановка проблеми. Як реалії функціонування глобального світу, так і стан і тенденції розвитку українського суспільства демонструють численні проблеми та нові суспільні виклики, які не були характерними ще декілька років тому. Особливістю сучасних суспільних викликів є їх геополітичний характер, вплив яких проявляється в економічній, соціальній, культурній, екологічній сферах. На сьогодні очевидно є неспроможність інституційних одиниць державного сектору до автоматичного задоволення суспільних запитів, що загострює необхідність перегляду парадигми:

- економічного життя, зокрема необхідності стимулювання сукупного попиту;
- інституційного регулювання;
- соціальних процесів, тренди розвитку яких демонструють гострі проблеми, дифузний вплив яких активізується через політичні, міграційні та міжконфесійні катаклізми;
- екологічного регулювання через активізацію суб'єктивних самопосилюючих негативних впливів на довкілля.

Ці виклики зумовлюють необхідність пошуку варіантів нівелювання негативних впливів та активізації тих суспільних посилів, позитивний вплив

яких уже простежується в суспільстві. Одним із таких проявів є фандрайзинг як інтегративна система заходів, яка забезпечує пошук та реалізацію фінансових та матеріальних засобів, необхідних для виконання суспільно значимих проектів та макро- та мезорівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційні прояви та функціональне забезпечення фандрайзингу у зарубіжній науковій школі вивчали К.Н. Цейкович, К. Камерон, Р. Кларк, М. Коган, К. Ерроу, М. Хаммер та ін. Вітчизняними науковцями питання фандрайзингу комплексно досліджувалося у працях Т. Крупського, А. Соколової, О. Чернявської. Однак питання щодо можливої імплементації інструментарію фандрайзингу в діяльність новостворених територіальних громад у вітчизняній науці не досліджувалося і становить наукову і практичну цінність із позиції апробативної можливості.

Мета статті полягає в обґрунтуванні потенційних можливостей застосування фандрайзингу на рівні територіальних громад для досягнення ефекту синергії суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес об'єднання територіальних громад іде поступальними кроками. Вже сьогодні лише в Тернопіль-